

První vydání © Nakladatelství Návrat domů, s.r.o.,
Praha 2018

Vydalo Nakladatelství Návrat domů se svolením
CS Lewis Company Ltd.
Pilgrim's Regress by CS Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1933.
First published by J. M. Dent in 1933.
Published by Collins in 1977.

Veškerá práva zajištěna. Žádná část této knihy nesmí být
publikována bez písemného svolení vydavatele.

Překlad © Alena Švecová
Obálka © CALDER, Julo Nagy

www.cslewis.com

ISBN 978-80-7255-407-2

Nakladatelství Návrat domů, s.r.o.,
Plzeňská 166, 150 00 Praha 5

www.navrat.cz
info@navrat.cz

Předmluva k třetímu vydání

Když jsem si tuto knihu deset let po jejím napsání přečetl znovu, shledal jsem na ní dvě hlavní chyby, které sám těžko odpouštím v knihách jiných autorů: zbytečnou nesrozumitelnost a nemilosrdnou tvrdost.

Ona nesrozumitelnost měla, jak si nyní uvědomuji, dvě příčiny. Moje vlastní cesta po intelektuální stránce vedla od „populárního realismu“ k filozofickému idealismu, od idealismu k panteismu, od panteismu k teismu a od teismu ke křesťanství. Dosud to pokládám za velice přirozenou cestu, ale teď vím, že není často navštěvovaná. Na počátku třicátých let jsem to nevěděl. Kdybych byl tušil, že jsem tak osamocený, byl bych buď o své cestě pomlčel, nebo bych se vynasnažil popsat ji s větším ohledem na to, co by čtenářům mohlo působit těžkosti. Za tehdejší situace jsem se však dopustil stejné hrubé chyby jako člověk, který by při svém vyprávění o své cestě do pouště Gobi vycházel z předpokladu, že britské publikum tuto trasu zná stejně dobře jako linku z Eustonu do Crewe. Tuto původní chybu brzy ještě prohloubila zásadní změna filozofického myšlení současné epochy. Samotný idealismus vyšel z módy. Dynastie Greena, Bradleyho a Bosanqueta padla a svět obývaný studenty filozofie mé vlastní generace se stal pro naše nástupce cizím, jako by mezitím neuplynuly roky, nýbrž staletí.

Druhou příčinou nesrozumitelnosti byl (nechtěně) „soukromý“ význam, který jsem tehdy přiřadil slovu „romanti-

smus“. Zkušenost, která je v této knize ústřední, bych nyní tímto slovem neoznačil. Ve skutečnosti bych jím neoznačoval vůbec nic, neboť ho teď vnímám jako slovo tak různých významů, že by mělo být z našeho slovníku vykázano. I když vyloučíme obecný smysl, v němž anglické „romance“ znamená pouze „milostný vztah“, myslím, že můžeme rozlišit nejméně sedm druhů věcí, které se označují jako „romantické“.

1. Příběhy o nebezpečném dobrodružství – zejména o nebezpečném dobrodružství v minulosti nebo na vzdálených místech – jsou „romantické“. V tomto smyslu je typicky „romantickým“ autorem Dumas a příběhy o plachetnicích, o cizinecké legii a o vzpouře z roku 1745 bývají obvykle „romantické“.
2. Co je pohádkové, bývá „romantické“, pokud to není součástí praktikovaného náboženství. „Romantičtí“ jsou tedy kouzelníci, duchové, víly, čarodějnice, draci, nymfy a trpaslíci – andělé už tolik ne. Řečtí bohové jsou „romantičtí“ u pana Jamese Stephense nebo u pana Maurice Hewletta, nikoli u Homéra a Sofokla. Ve stejném smyslu jsou „romantickými“ autory Malory, Boiardo, Ariosto, Spenser, Tasso, paní Redcliffová, Shelley, Coleridge, William Morris a pan E. R. Eddison.
3. „Romantické“ je umění, jež se zabývá „titánskými“ postavami, neobyčejně vypjatými emocemi a honosnými postoji či kodexem cti. (Vítám, že tento typ je stále více označován anglickým výrazem „romanesque“.) V tomto smyslu jsou „romantičtí“ Rostand a Sidney, stejně jako (byť neúspěšně) Drydenova hrdinská dramata, a hodně „romantismu“ je u Corneilla. Domnívám se, že „romantickým“ umělcem je v tomto smyslu také Michelangelo.
4. „Romantismus“ může znamenat také zálibu v abnormálních a posléze nepřirozených postojích. Hrdzostrašné

příběhy jsou „romantické“, stejně jako zájem o mučení a láska ke smrti. Takto by, pokud jim dobře rozumím, toto slovo použili M. Mario Praz a M. D. De Rougemont. V tomto smyslu je *Tristan* Wagnerovou „nejromantičtější“ operou; Poe, Baudelaire a Flaubert jsou „romantičtí“ autoři; a surrealismus je „romantický“.

5. „Romantický“ je egoismus a subjektivismus. V tomto smyslu jsou typicky „romantické“ *Utrpení mladého Werthera*, Rousseauův spis *Vyznání* a díla Byrona a Prousta.
6. Někteří lidé označují jako „romantickou“ každou vzpouru proti existující kultuře a konvencím, ať již směřuje vpřed k revoluci, nebo dozadu k „prapůvodnímu“. Takto jsou „romantičtí“ pseudo-Ossian, Epstein, D. H. Lawrence, Walt Whitman a Wagner.
7. Okázalá a nadšená vnímavost vůči přírodním objektům je „romantická“. V tomto smyslu je Wordsworthova *Předehra* „nejromantičtější“ básní na světě a hodně „romantismu“ je u Keatse, Shelleyho, de Vignyho, de Musseta a Goetheho.

Mnozí autoři jsou samozřejmě „romantičtí“ ve více ohledech. Například Morris spadá do mojí první i druhé skupiny, pan Eddison do druhé i třetí, Rousseau do šesté i páté, Shelley do šesté a páté a tak dále. To může poukazovat na určitý – historický, nebo psychologický – společný kořen všech sedmi kategorií; skutečný kvalitativní rozdíl mezi nimi se však projevuje tím, že záliba v jedné neznámá nutně zálibu v ostatních. Lidé, kteří jsou „romantičtí“ v různém smyslu, se mohou uchýlovat k týmž knihám, ale z odlišných důvodů a polovina čtenářů Williama Morrisa neví, jak žije polovina druhá. Je velký rozdíl mezi tím, zda se vám Shelley líbí proto, že píše mytologii, nebo kvůli tomu, že slihuje revoluci. Já sám jsem vždy miloval romantismus druhého typu a nesnášel jeho čtvrtý a pátý typ; první kategorie

se mi líbila hodně málo a třetí až poté, co jsem dospěl – šlo o získanou zálibu.

Při psaní *Poutníkova návratu* jsem však měl na mysli ještě něco jiného, než vyjadřuje zmíněných sedm kategorií romantismu – a stejný význam mu dosud přikládám i na titulní straně této knihy. Měl jsem na mysli určitou opakující se zkušenost, která ovládala moje dětství a dospívání a kterou jsem ukvapeně nazval „romantickou“, protože neživá příroda a pohádková literatura patřily k tomu, co ji vyvolávalo. Dosud si myslím, že tato zkušenost je běžná, často mylně chápaná a nesmírně důležitá; teď ale vím, že v jiných myslích vzniká působením jiných podnětů, je propojena s jinými podružnostmi a uvést ji do popředí vědomí není tak snadné, jak jsem kdysi předpokládal. Nyní se pokusím popsat ji tak, aby se následující stránky staly srozumitelnými.

Jde o prožitek silné touhy. Od jiných tužeb se liší dvojnásob. Za prvé, ačkoli to je palčivý, až bolestivý pocit, samo chtění v sobě zahrnuje jisté opojení. Naše touhy jsou pocitovány jako požitky, jen pokud v blízké budoucnosti očekáváme jejich uspokojení: hlad je příjemný, jen pokud víme (nebo si myslíme), že se brzy najíme. Avšak tato touha nepřestává být těmi, kdo ji jednou pocítili, oceňována a dokonce upřednostňována před čímkoli jiným na světě, i když není naděje na její možné naplnění. Tento hlad je lepší než jakékoli jiné nasycení; tato chudoba je lepší než jakékoli jiné bohatství. A tak dochází k tomu, že pokud se ta touha dlouho nedostává, může vzniknout touha po ní samotné a ta nová touha se stává novým případem touhy původní, i když si to daný subjekt nemusí hned uvědomit, a tak volá po ztraceném mládí své duše právě ve chvíli, kdy je omlazován. Zní to složitě, ale když to prožíváme, je to prosté. „Kdybych to tak cítil jako tehdy!“ voláme a ani si neuvědomujeme, že už když ta

slova říkáme, probouzí se v nás se svou starou hořkosladkostí právě ten pocit, nad jehož ztrátou naříkáme. Ta sladká Touha se totiž přičí našemu obvyklému rozlišování mezi chtít a mít. „Mít ji“ z podstaty věci znamená „chtít“; a zjišťujeme, že „chtít ji“ znamená „mít ji“.

Za druhé tu je příznačná nejasnost ohledně *předmětu* této Touhy. Nezkoušení lidé (a svou nepozorností zůstávají někteří lidé nezkušení po celý život) předpokládají, že když ji pocítují, vědí, po čem touží. Když se tedy probudí u dítěte při pohledu na vzdálený horský svah, ihned si pomyslí: „Kdybych tam tak mohl být.“ Když se dostaví při vzpomínkách na nějakou událost z minulosti, pomyslí si: „Kdybych se tak mohl do těch dnů vrátit zpátky.“ Když se objeví (o něco později) při četbě nějakého „romantického“ příběhu nebo básně o „mořích nebezpečných a pohádkových zemích opuštěných“, má za to, že si přeje, aby taková místa opravdu existovala a aby se tam mohl dostat. Jestliže se objeví (ještě později) v kontextu s erotickými náznaky, domnívá se, že touží po dokonalé milované. Pokud se vrhne na literaturu (jako je Maeterlinck nebo raný Yeats), která pojednává o duchovních bytostech a podobně s určitým náznakem vážného přesvědčení, může si myslet, že dychtí po skutečné magii a okultismu. Když na něho vyskočí ze studia dějin nebo přírodních věd, může si ji splést s intelektuální touhou po poznání.

Každý z těchto dojmů je ale mylný. Jedinou předností, kterou u této knihy vyzdvihuji, je to, že ji napsal člověk, který je všechny vyvrátil. V tomto tvrzení není žádný prostor pro domýšlivost; o mylnosti těch dojmů nevím na základě své inteligence, nýbrž ze zkušenosti, a to takové, která by mě nebyla potkala, kdybych byl býval v mládí moudřejší, ctnostnější a méně sebestředný. Každou z těch falešných odpovědí jsem se totiž nechal jednou po druhé oklamat a o každé

z nich jsem přemýšlel natolik poctivě, abych sám objevil jejich klam. To, že jsem objímal tolik falešných Florimel, není nic, čím bych se mohl chlubit; říká se, že ze zkušenosti se učí hlupáci. Protože se však nakonec poučí, dovolte jednomu hlupákovi, aby své zkušenosti přinesl do společných zásob, z nichž třeba moudřejší lidé budou mít nějaký užitek.

Každý z oněch údajných *předmětů* té Touhy je vzhledem k ní nedostatečný. Jednoduchý pokus ukáže, že cestou na ten vzdálený horský svah buď nic nezískáte, nebo vám přinese opakování téže touhy, která vás tam poslala. O něco obtížnější, ale stále ještě možné zkoumání vašich vlastních vzpomínek vám doloží, že návratem do minulosti byste nemohli najít – jako nějaký majetek – takový pocit vytržení, do jakého vás uvedla nějaká náhlá připomínka minulosti, která teď ve vás vyvolává touhu. Ty chvíle, na něž vzpomínáte, byly tehdy buď docela obyčejné (a veškeré své kouzlo získaly vzpomínáním), nebo samy o sobě představovaly okamžiky touhy. Totéž platí o tom, co popisují básníci a autoři pohádkových příběhů. Když sir Arthur Conan Doyle tvrdil, že vyfotografoval vílu, ve skutečnosti jsem tomu nevěřil; ale pouhé vyslovení tohoto tvrzení – přiblížení víly do vzdálenosti, která i takto mlhavě naznačovala její reálnou existenci – mi odhalilo, že kdyby se to tvrzení ukázalo jako pravdivé, touha, kterou literatura o vílách až dosud probouzela, by se tím spíš ochladila než uspokojila. Jakmile by někdo potvrdil, že vaše víla, začarovaný les, satyr, faun, vodní nymfa a studna nesmrtelnosti *skutečně* existují, uprostřed veškerého vědeckého, společenského a praktického zájmu, který by tento objev vyvolal, by Sladká touha zmizela, jako hlas kukačky nebo konec duhy by změnila polohu a teď by na nás volala ze *vzdálenějšího* kopce. S magií v temnějším slova smyslu (jak byla a je skutečně provozována) bychom pochodili ještě hůř. Co kdyby se někdo

vydal touto cestou – skutečně by něco přivolával a ono by se to stalo? Co by pak cítil? Hrůzu, pýchu, vinu, mravenčení a vzrušení..., ale jak by to všechno souviselo s naší Sladkou touhou? Modrý květ neroste na černých mších ani na seancích. Pokud jde o sexuální odpověď, tu pokládám za nejjasněji falešnou Florimel ze všech. Ať ji přijmete na jakékoli rovině, není tím, co jste hledali. Chtíč lze uspokojit. Jiná osoba se pro nás může stát „naší Amerikou, zemí nově nalezenou“. Lze dosáhnout šťastného manželství. Jak ale něco z toho – nebo to vše dohromady – souvisí s touhou, která námi jako rapír proniká, když ucítíme vůni vatry, když nad sebou uslyšíme letět divoké kachny, nad titulkem *Studna na konci světa*, nad úvodními verši *Kublajchána*, při pohledu na pavučiny s ranní rosou na konci léta nebo za zvuku padajících vln?

Napadlo mě proto, že kdyby někdo tuto touhu svědomitě následoval a zkoušel ty falešné předměty, dokud by jejich faleš nevyšla najevo, a pak je rázně opustil, musel by nakonec dojít k jasnému poznání, že lidská duše byla stvořena pro radost z něčeho, co jí v současném způsobu subjektivní a časoprostorové existence nikdy nebude plně dáno – ba co si jako dané ani nelze představit. Tato Touha je v duši jako nebezpečný stolec na Artušově hradě – židle, na niž může usednout jen jeden. A pokud příroda nedělá nic nadarmo, pak Ten, kdo na ni smí usednout, musí existovat. Až příliš dobře jsem věděl, jak snadno ty falešné objekty touha přijímá za své a jak temnými cestami nás honba za nimi vede; také jsem ale viděl, že pro všechny tyto omyly obsahuje samotná Touha nápravný prostředek. Jediným fatálním omylem je předstírat, že jste přešli od touhy k jejímu naplnění, zatímco ve skutečnosti jste buď ničeho nedosáhli, nebo jste našli samotnou touhu či uspokojení nějaké jiné touhy. Dialektika věrně následované touhy všechny chyby

napraví, odvede vás od všech falešných cestiček a přiměje vás ne vyslovit, nýbrž fakticky prožít svého druhu ontologický důkaz. Tato žitá dialektika a spolu s ní pouze myšlenková dialektika mého filozofického vývoje jako by mířily k témuž cíli; v souladu s tím jsem se snažil zahrnout je obě do své alegorie, která se tak stala obhajobou romantismu (v mém zvláštním smyslu) a také rozumu a křesťanství.

Po tomto vysvětlení čtenář snadněji pochopí (nežádám ho, aby schvaloval) hořkost na určitých stránkách této knihy. Uvědomí si, jak se člověku, který se ubíral takovou cestou jako já, muselo jevit období po první světové válce. Různá intelektuální hnutí té doby byla k sobě navzájem nepřátelská, ale jako by je všechny spojovalo společné nepřátelství vůči „touhám nesmrtelným“. Přímý útok, který proti nim vedli zdola následovníci Freuda a D. H. Lawrence, jsem, myslím, dokázal s určitým podrážděním snášet; z míry mě vyvádělo pohrdání, jež si přisvojovalo nadřazenou pozici a které vyjadřovali američtí „humanisté“, novoscholastici a někteří z těch, kdo psali pro *The Criterion*. Připadalo mi, že tito lidé zavrhnou, čemu nerozumí. Když romantismus nazývali „nostalgií“, jakožto člověk, který dávno odmítl iluzi, že vytoužený předmět je v minulosti, jsem měl pocit, že ani nepřešli přes oslí můstek. Nakonec jsem ztratil trpělivost.

Kdybych teď psal knihu, mohl bych předmět sporu mezi těmito mysliteli a mnou vyjádřit mnohem přesněji. Jeden z nich popsal romantismus jako „rozlité náboženství“. Ten popis přijímám. A souhlasím, že ten, kdo má náboženskou víru, by ji neměl rozlévat. Ale vyplývá z toho, že ten, kdo ji najde rozlitou, by měl odvrátit zrak? Co když pro někoho ty zářivé kapky na podlaze představují začátek cesty, která ho, pokud se jí bude řádně držet, dovede nakonec k tomu, že ochutná přímo z poháru? Co když, lidsky řečeno, žádná jiná cesta není možná? Viděno v tomto světle můj

desetiletý spor s protiromantiky na jedné straně a pseudoromantiky na straně druhé (apoštoly intuice a dokonce blábolení) nabývá, jak věřím, určitého trvalého významu. Z tohoto dvojího sporu vzešel hlavní obraz mé alegorie – neplodné, vyprahlé skály „severu“, páchnoucí bažiny „jihů“ a mezi nimi Cesta jako jediné místo, kde se lidé mohou pohybovat bezpečně.

To, co jsem symbolicky pojmenoval jako sever a jih, jež podle mě představují stejně veliká a protikladná zla, jež čerpají sílu a nabývají na přesvědčivosti vzájemnou kritikou, vstupuje do naší zkušenosti na mnoha různých rovinách. V zemědělství se musíme bát neplodné půdy stejně jako půdy, která je neodolatelně plodná. V živočišné říši představují koryši a medúzy dvě stejněprimitivní řešení problému existence. Když jíme, naše chuťové buňky se bouří proti příliš hořkému i proti příliš sladkému. V umění nacházíme na jednu stranu puristy a dogmatiky, kteří raději (jako Scaliger) přijdou o sto krás, než aby připustili jedinou chybu, a kteří nemohou nic považovat za dobré, pokud se z toho nepoučení spontánně těší; na druhou stranu nacházíme nekritické a povrchní umělce, kteří raději celé dílo zkazí, než aby si upřeli požitek ze sentimentality, komičnosti nebo senzací. Každý může mezi těmi, které zná, najít severní i jižní typy – nos nahoru, sevřené rty, bledou pleť, suchost a nemluvnost jedněch a otevřená ústa, povrchní smích a slzy, užvaněnost a (takřkajíc) celkovou kluzkost druhých. Seveřané jsou lidé přísných systémů, ať již skeptických, nebo dogmatických, aristokraté, stoici, farizeové, rigoristé, věrní členové vysoce organizovaných „stran“. Jižané jsou samotnou svou povahou hůře definovatelní: bezmezně ohebné duše, jejichž dveře zůstávají ve dne v noci otevřené pro téměř každého návštěvníka, ale vždy nesmírně ochotně vítají ty, kdo – jako třeba menáda nebo mystagog – nabízejí

určité opojení. Lahodná vůně zakázaného a neznámého je vábí s osudovou přitažlivostí: setření všech hranic, uvolnění veškerého odporu, sen, opium, temnota, smrt a návrat do lůna. Každý pocit je ospravedlněn pouhým faktem, že je pocítován, zatímco pro severana je každý pocit ze stejného důvodu podezřelý. Arogantní a ukvapená selektivnost na úzkém, apriorním základě ho odděluje od zdrojů života. Sever a jih existují i v teologii. Jedni volají: „Zapud' syna té otrokyně,“ zatímco jiní varují: „Neuhas doutnající knot.“ Jedni zveličují odlišnost mezi Milostí a Přirozeností natolik, že je staví do naprostého protikladu, a očerňováním vyšších rovin Přirozenosti (skutečného *praeparatio evangelica* obsaženého v určitých bezprostředně subkřesťanských zkušenostech) ztěžují cestu těm, kdo se chystají vstoupit. Jiní stírají veškeré rozdíly, lichotkami se snaží pouhé vlídnosti namluvit, že je křesťanskou láskou, a vágnímu optimismu či panteismu, že jsou Vírou, čímž začínajícímu odpadlíkovi fatálně zjednoduší cestu a činí ji pro něho téměř nevnímátnou. S římským katolictvím (co se Severu týče) a protestantstvím (co se týče Jihu) se ty dva extrémy nekryjí. Bartha by bylo možné docela dobře zařadit mezi moje Bledé muže a Erasmus by se možná cítil jako doma u pana Širokého.

Dobu, ve které žijeme, považuji za převážně „severní“ – zatímco píšu tyto řádky, na Donu se navzájem roznášejí na kopytech dvě velké „severní“ mocnosti. Je to však složitá záležitost, neboť tvrdý a nemilosrdný systém nacistů má ve svém středu „jižní“, bažinaté prvky; a tam, kde se dnešní doba projevuje jako „jižní“, bývá to obvykle nadmíru. D. H. Lawrence a surrealisté dost možná dosáhli „jižnějšího“ bodu, než kam se kdy lidstvo dostalo. A přesně to by člověk očekával. Protikladná zla se zdaleka nevyvažují, nýbrž naopak zhoršují jedno druhé. „Nejvíce nenáviděné

hereze jsou ty dříve zastávané“; všeobecně rozšířené opilství je otcem prohibice, přičemž prohibice je otcem všeobecného opilství. Příroda rozzuřená jedním extrémem se mstí přechodem k druhému. Dokonce se lze setkat s dospělými muži, kteří se nestydí připisovat svou vlastní filozofii „reakci“, aniž by ji kvůli tomu považovali za zpochybněnou.

Domnívám se, že pokud jde o „sever“ a „jih“, má člověk jen jednu starost: vyhnout se jim a držet se Hlavní cesty. Nesmíme poslechnout „obra přemoudrého“ ani toho „bláhového“. Nebyli jsme stvořeni jako rozumoví lidé ani jako pudoví lidé, nýbrž jako Lidé. Nikoli jako zvířata ani jako andělé, nýbrž jako Lidé – rozumní a živočišní zároveň.

Skutečnost, že toho při objasňování svého severu a jihu musím říkat tolik, slouží ke zvýraznění jedné dosti důležité pravdy o symbolech. V nynějším vydání se snažím usnadnit čtenářům četbu živým záhlavím. Činím tak ale se značným zdráháním. Poskytnutí „klíče“ k alegorii může podpořit právě to mylné chápání alegorie, které jsem v pozici literárního kritika jinde pranýřoval. Může lidi povzbuzovat k domněnce, že alegorie je převlek, způsob, jak zastřeně vyjádřit něco, co by bylo možné říci jasněji. Ve skutečnosti je však smyslem každé dobré alegorie odhalovat, nikoli skrývat; ozřejmovat vnitřní svět tím, že mu poskytne (obrazné) hmatatelné ztělesnění. Záhlaví tu je tedy pouze proto, že moje alegorie selhala – částečně mou vlastní chybou (upřímně se teď stydím za nesmyslné alegorické vyšperkování na str. 140) a zčásti proto, že dnešním čtenářům není známa použitá metoda. Pravdou však zůstává, že tam, kde jsou symboly opravdu dobré, se klíč příliš nehodí. Alegorie je totiž nejlepší, když se blíží mýtu, který je nutno uchopit fantazií, nikoli intelektem. Pokud, jak pořád ještě občas doufám, můj sever a jih a můj pan Uvážlivý mají něco z mytické kvality, pak jejich význam nepostihne ani sebeobsáhlejší „vysvětlení“. Je to něco, co se

nelze dozvědět z definice; spíš to musíte poznat tak, jako poznáváte vůni nebo chuť, „atmosféru“ rodiny či venkovského městečka nebo osobnost určitého člověka.

Ještě zbývá upozornit na tři skutečnosti. 1) Mapa na konci knihy některé čtenáře mate, protože, jak říkají, „jsou na ní vyznačena nejružnější místa, o kterých se text vůbec nezmiňuje“. Tak tomu ale bývá u všech map v cestopisech. Janova cesta je vyznačena tečkovanou čarou; ti, které místa mimo trasu nezajímají, se s nimi nemusí zatěžovat. Představují pouze vrtošivý pokus zaplnit „severní“ a „jižní“ poloviny světa odpovídajícími duchovními jevy. Většina názvů má svůj jasný význam. *Wanhope* znamená ve středověké angličtině Zoufalství; *Woodey a Lyssanesos* znamená „Ostrov šilenství“; *Behmenheim* je nespravedlivě pojmenovaná podle Jakoba Böhma či Behmena; *Golnesshire* (anglosaské *Gál*) je hrabství Chlípnosti; v *Trine*-landu se člověk cítí být „v souzvuku s nekonečnem“; a *Zeitgeistheim* je samozřejmě domov Ducha doby. *Naughtstow* je „místo, které vůbec není dobré“. Dvě vojenské železnice mají symbolizovat dvojí útok z pekla na dvě strany naší přirozenosti. Záměrem bylo, aby cesty táhnoucí se z každé z nepřátelských konečných stanic vypadaly jako pařáty či chapadla, natahující se po území Duše člověka. Pokud by se vám chtělo umístit na sedm severních cest černé šipečky (po vzoru válečných map v novinách) a na šest jižních cest další, směřující na jih, získali byste jasný obraz svaté války, jak ji vnímám. Mohli byste se pobavit rozhodováním, kam přesně je umístit, neboť tato otázka připouští různé odpovědi. Na severní frontě bych například vykreslil, jak nepřítel okupuje zemi Krutých a Superbii, čímž ohrožuje Bledé muže vojenským obchvatem. Netvrdím však, že to vím s určitostí; a postavení se nepochybně každým dnem mění. 2) Jméno *matka Kirche* bylo vybráno proto, že „Křesťanství“ není moc přesvědčivé jméno. Jeho nedostatkem je to, že

nikoli nepřírozeně vedlo čtenáře k tomu, že mi připisovali mnohem jednoznačnější *církevní* pozici, než jakou bych se ve skutečnosti mohl chlubit. Kniha se zabývá výhradně křesťanstvím v protikladu k ateismu. „Denominační“ otázky tu žádnou roli nehrají. 3) V této předmluvě bylo nutno zdůraznit autobiografický prvek Janovy postavy, protože právě zde spočíval zdroj nejasností. Nesmíte však předpokládat, že je v knize autobiografické všechno. Snažil jsem se zobecňovat, nikoli vyprávět lidem o svém vlastním životě.

C. S. Lewis